

2. Подобедова, Н. А. Синонимия инфинитивных конструкций “V + de + V inf.” и придаточных предложений в современном французском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.05 / Н. А. Подобедова . – Минск : МГПИИЯ, 1990. – 18 с.

Н. У. Чайка (Мінск)

ВЫВУЧЭННЕ СІНТАКСІЧНЫХ СІСТЭМ КІТАЙСКОЙ І БЕЛАРУСКОЙ МОЎ: АСНОЎНЫЯ МЕТАДАЛАГІЧНЫЯ ПРЫНЦЫПЫ

Лінгвістычная прастора на сучасным этапе характарызуецца інтэнсіўнымі дынамічнымі з’явамі. Узмацненне інтэграцыйных працэсаў пры вывучэнні моў з рознай тыпалогіяй патрабуе распрацоўкі новых метадалогій для сістэматызацыі і вывучэння разнастайных сінтаксічных з’яў. Неабходна ставіць новыя мэты і задачы лінгвістычнай адукацыі на сучасным этапе, асабліва гэта датычыцца супастаўляльна-тыпалагічных даследаванняў моў з рознай тыпалогіяй.

Значнае адрозненне сінтаксічных сістэм беларускай і кітайскай моў патрабуе новых тэарэтычных прынцыпаў для ўпарадкавання дынамічных лінгвістычных з’яў – сінтаксічнай непаўнаты, кампрэсіі, рэдукцыі, парцэляцыі, імплікацыі і інш. У якасці тыпалагізацыйнага параметра мы прапануем выкарыстаць паняцце *кампенсаторная прыкмета* – уласцівасць адзінак дынамічнага сінтаксісу, якая выяўляе механізм замяшчэння сэнсу або граматычнага значэння ў канструкцыях з сінтаксічнай непаўнатой. Паняцце *кампенсаторная прыкмета* грунтуецца на прынцыпах структурнасці і сістэмнасці, распрацаваных Л. І. Бураком, А. М. Галкінай-Федарук, К. Кёрнсам, Г. Ліманам, А. Вільгельмам і іншымі лінгвістамі. Пры кваліфікацыі і класіфікацыі структурнай арганізацыі няпоўных сказаў у беларускай і кітайскай мовах найбольш прыдатным з’яўляецца такі параметр, як сінтаксічныя сувязі і адносіны. Сістэматызацыя на аснове названага параметра адлюстроўвае спосаб ажыццяўлення кампенсаторнай функцыі таго ці іншага кампанента – характар сінтаксічнай сувязі і спосаб яе выражэння.

Калі кампенсаторная функцыя ажыццяўляецца на аснове гіпатаксічнай сінтаксічнай сувязі ў межах поліпрэдыкатыўнай сінтаксічнай адзінкі, а сінтаксічная сувязь пры гэтым выражаецца экспліцытна, то тып можна кваліфікаваць як поліпрэдыкатыўны, а від – як экспліцытна-гіпатаксічны. Распрацоўкі ў галіне семантычнага сінтаксісу – тэорыя глыбінных і паверхневых структур, семантычны інварыянт сказа, вучэнне пра семантычныя кампаненты сказа (Т. А. Коласова, Л. В. Лісочанка, З. Выхадзілава, А. Унішэўска і інш.) дазваляюць выкарыстоўваць іх у якасці базавых пры аналізе сінтаксічнай з’явы. Асаблівы інтарэс для нас уяўляе вучэнне пра семантычную структуру сказа (І. А. Бажок, М. У. Усеваладава і інш.). Пры даследаванні няпоўных канструкцый мэтазгодна, на наш погляд, шырока выкарыстоўваць прыёмы фармалізацыі сінтаксічнага аб’екта – пабу-

дову сінтаксічных мадэлей, напрыклад: *агенса – прэдыкат – лакатыў*. Думаецца, пры выяўленні семантычнай тыпалогіі найбольш прыдатнымі выступаюць тэрміны для абазначэння тыпаў прэдыкатаў і семантычных кампанентаў, напрыклад, акцыянальна-безаб'ектны тып. Аднак ужываліся названыя тэрміны і паняцці з мэтай указання на кампенсаторны кампанент і выяўлення заканамернасцей функцыянавання сінтаксічных адзінак.

Відавочна, што істотнае адрозненне прапанаванага нам падыходу да вывучэння з'явы сінтаксічнай непаўнаты ад папярэдніх даследаванняў заключаецца ў тым, што асноўныя катэгорыі, паняцці і тэрміны структурнага і семантычнага сінтаксісу выступаюць у даследаванні не самамэтай, а выключна інструментам пазнання сутнасці сінтаксічнай з'явы. Такім чынам, прапанаваная нам тэорыя кампенсаторнай сінтаксічнай тыпалогіі грунтуецца на класічных паняццях і катэгорыях структурнага і семантычнага сінтаксісу, аднак мы разглядаем яе як новае паняцце па той прычыне, што яно здольна выявіць механізмы функцыянавання няпоўных канструкцый. Няпоўныя сказы, нягледзячы на адсутнасць кампанента, успрымаюцца адэкватна па той прычыне, што ў кантэксце ёсць кампенсаторны кампанент. Напрыклад, сказы тыпу *Мы пайшлі дахаты. Дзеці – у школу* кваліфікуюцца як канструкцыі з семантыкай руху дзякуючы наяўнасці паказчыка семантыкі – адпаведнага прэдыката. У кітайскай мове семантыка дынамічнай лакалізацыі можа маркіравацца выключна ў структуры дыялагічнага адзінства па прычыне аўтаномнасці кампанентаў. Таму ў якасці кампенсаторнай прыметы выступае прэдыкат з папярэдняй рэплікі: *-你去哪儿呀? - 商店* (张尧 《散文》, 第5页) (Літаральна: – *Куды ты ідзеш? – У магазін*). Такі падыход да аналізу ўяўляецца нам апраўданым і аб'ектыўным, бо вылучае не толькі сутнасць сінтаксічнага аб'екта, але і заканамернасці яго функцыянавання.

У выпадках, калі для кампенсацыі эліпсаванага дзеяслова недастаткова кампанента семантычнай структуры, яго ролю выконваюць структурныя кампаненты або сінтаксічныя адзінкі: прэдыкатыўныя часткі ў структуры поліпрэдыкатыўнай адзінкі, канструкцыі ў структуры звышфразавога адзінства, аднародныя або адасобленыя члены сказа і інш. Названыя кампаненты выконваюць функцыю, аналагічную семантычным, аднак пры гэтым прыцягваюцца сінтаксічныя сувязі, семантыка-сінтаксічныя і логіка-семантычныя адносіны. Такім чынам кампенсаторны кампанент набывае структурную аформленасць. Узаемадзеянне кампенсаторных кампанентаў на аснове паратаксічнай сувязі дазваляе адмежаваць семантыку руху ад семантыкі перамяшчэння ў прасторы: *А тым часам спацішка // Уранні без замінак // За бітончык малака // – I ... пяшком на рынак* (А. Бачыла) або *Я завязаў вешчмяшок і – на станцыю* (В. Быкаў).

У кітайскай мове сінтаксічная пазіцыя членаў сказа фіксаваная, што дазваляе вылучаць наступныя тыпы: перадпазіцыйны і постпазіцыйны. На аснове выдзеленага параметра выдзяляюцца няпоўныя сказы поліпрэды-

катыўнага этапу, перадпазіцыйныя, у якіх кампенсаторны кампанент знаходзіцца перад няпоўным сказам. У кітайскай мове структуру сказа вызначае, акрамя іншых характарыстык, парадак слоў. Такім чынам, улічваючы ўсе прапанаваныя параметры, няпоўны сказ *他开始爱风 爱日光 爱小动物 爱看人爬树打枣, 甚至爱独自走到护城河畔放风筝* (曹禺《北京人》, 第8页) (Літаральна: Ён пачынае любіць вецер, любіць сонечнае святло, любіць маленькіх жывёл. Любіць людзей, і дажэ любіць сам ісці за горад пускаць наветранага змея) кваліфікуецца як поліпрэдыкатыўны перадпазіцыйны з паратаксічнай сінтаксічнай сувяззю, злучнікавы, а сказ *罗祖华 一个文文秀秀的农民 二十年前读过高小, 如今三十六岁, 已近中年, 是葫芦坝一个不可多得的人才* (周克芹,《许茂和他的女儿们》, 第11) (Літаральна: Ло Цзухуа, адзін культурны селянін, вучыўся ў сярэдняй школе 20 год назад, цяпер ужо 36 год, не малады, але на рэдкасць здольны чалавек) як поліпрэдыкатыўны перадпазіцыйны з паратаксічнай сінтаксічнай сувяззю, бяззлучнікавы.

Неабходна адзначыць, што ў кітайскай мове, у адрозненне ад беларускай, кампенсаторны кампанент можа мяняць сінтаксічную функцыю па схеме дзейнік – выказнік: *虽然我把主要精力用于数学, 但并没有放弃古诗文的学习, 时常写点诗 既丰富业务生活又练了自己的文笔 于写论文也有很大帮助* (苏步青,《语文和数学》, 第3页) (Літаральна: Хоць я канцэнтрую ўвагу на матэматыцы, але не кінуў вывучэнне паэзіі, часта пішу вершы, чым абагачаецца вольны час, трэніруюцца маё ўменне, гэта дапамагае ў напісанні дысертацыі), дзейнік – дапаўненне: *倒上茶来 闻着很香 但是绝没有牛奶红茶那样的浓厚* (《文博士》文集第262页) (Літаральна: Наліваў чай, панюхаў – смачны, але не такі тлусты, як чорны чай з малаком), дзейнік – азначэнне: *我的活力这时大约有些凝滞了, 坐着没有动也没有想 直到看见分辩所里走出一个巡警 才下了车* (鲁迅《一件小事》, 第5页) (Літаральна: Мая сіла тады крыху знікла, не змог рухацца, і не змог ні пра што думаць, і толькі калі ўбачыў міліцыянера, што выходзіў з будынку міліцыі, выйшаў з машыны).

Відавочна, што метадалагічныя прынцыпы кампенсаторнай сінтаксічнай тыпалогіі здольны не толькі сістэматызаваць няпоўныя сказы ў тыпы і віды, а і выявіць іх спецыфічныя асаблівасці ў кітайскай мове – гэта наяўнасць прэдапазіцыйнага і постпазіцыйнага тыпаў, здольнасць кампенсаторнага кампанента змяняць сінтаксічную функцыю. Такая тыпалагічная асаблівасць кітайскай мовы магчыма дзякуючы прэдыкатыўнаму кіраванню дзеяслоўных склонаў.

На аснове праведзенага даследавання можна зрабіць выснову, што метадалагічныя прынцыпы кампенсаторнай сінтаксічнай тыпалогіі прыдатныя для аналізу і сістэматызацыі сінтаксічных з’яў моў з рознай тыпалогіяй, у прыватнасці беларускай і кітайскай. Прапанаваныя тэарэтычныя асновы дазваляюць выявіць універсальныя і спецыфічныя характарыстыкі вывучаемых моўных сістэм.